

Universiteit Utrecht

Plukboeket Herfst -2024

Een uitgave van SterkVVE

Met nieuws over VVE en achterstandenbeleid¹

De plukboeketten presenteren we nu al meer dan zes jaar en er blijkt nog altijd veel belangstelling voor te zijn. Toch nog even een kleine toelichting. We richten ons vooral op recent onderzoek, zowel uit Nederland als uit het buitenland, met betrekking tot voor- en vroegschoolse educatie en de gelijke kansen thematiek. We streven niet naar volledigheid, maar selecteren onderzoek of aanverwante publicaties die we relevant en kwalitatief goed vinden. Meestal doen we dit zonder commentaar maar af en toe kunnen we het niet laten een opmerking bij opgenomen stukken te maken. We nemen telkens de link naar een vermelde publicatie op, zodat lezers desgewenst dieper in de materie kunnen duiken. En uiteraard zijn commentaren of suggesties altijd welkom.

Onderwijsachterstanden algemeen

Is ongelijkheid een kwestie van toeval en is het leven een loterij?

De oratie van socioloog Thijs Bol gaat over de oorsprong van ongelijkheid. Is succes in het leven een kwestie van eigen verdiensten en talent? Dit kennen we als meritocratie, waarbij succes en falen je eigen verantwoordelijkheid is. Of is het een kwestie van willekeur en ligt de verklaring in factoren waar jezelf geen enkele controle over hebt. Bol gaat in op het thema willekeur en stelt dat sommige willekeurige processen leiden tot structureel geluk, tot structurele voordelen, anderen tot situationeel geluk. De willekeur van het gezin waarin je geboren wordt is bijvoorbeeld een structurele bron van geluk, die zich in een veelheid van domeinen voor langere tijd blijft uitbetalen: in het onderwijs, op de arbeidsmarkt etc. De tweede vorm van geluk noemt hij situationeel geluk. Dit is de uitkomst van willekeur die gebonden is aan een specifieke situatie, bijv. of je net wel of niet niet een studiebeurs krijgt. Alledaags geluk. Thijs Bol hoopt onder meer dat we de komende jaren kritisch gaan kijken naar de manieren waarop we kunstmatige schaarste creëren. Welke prijzen, titels of erkenningen zijn noodzakelijk, en welke zijn zinloos en versterken alleen maar bestaande ongelijkheden die niet alleen gebaseerd zijn op kwaliteit?

De oratie levert veel stof tot discussie en nadenken. Hoe zit het bijvoorbeeld met de invloed van genetische factoren versus omgevingsfactoren, en miskent het accent op willkeur niet de invloed van eigen gedrag van mensen. En leidt het niet tot verlamdend relativisme. Mogen we niet juichen als bijv. naamgenote Femke Bol een wereldprestatie levert, maar cynisch opmerken dat ze nu eenmaal alles mee had, zoals talent en goede trainers? Discussiepunten te over.

[De werking van willekeur. Over de rol van toeval in ongelijkheid - Universiteit van Amsterdam](#)

[\(uva.nl\)](#)

[Oratietekst.pdf \(uva.nl\)](#)

Onderwijs en sociale ongelijkheid

Ook Eddie Denessen gaat diep in op het thema ongelijkheid, in zijn inaugurale rede dit keer. Onderzoek naar kansenongelijkheid in het onderwijs laat zien dat de leermogelijkheden die leerlingen geboden worden niet eerlijk verdeeld zijn en dat er op allerlei fronten, zowel binnen als buiten de school, maatregelen nodig zijn om het probleem van kansenongelijkheid aan te pakken. Dat vergt heldere doelen en daarbij passende maatregelen. De rede van Denessen geeft een mooi overzicht van de huidige discussie over de gelijke kansen thematiek. Om de bestaande begripsverwarring omtrent gelijke kansen te voorkomen, introduceert hij de termen loopbaankansen en ontwikkelkansen.

‘Goed onderwijs draagt bij aan gelijke kansen op een diploma én aan gelijke kansen op een brede ontwikkeling. Onderwijs moet oog hebben voor deze twee visies, die met elkaar op gespannen voet staan en in de praktijk voor dilemma’s zorgen. Zowel voor het streven naar gelijke kansen als voor het onderzoek naar gelijke kansen in het onderwijs is het belangrijk om een scherp onderscheid te maken tussen deze verschillende visies op gelijke kansen. Het kan daarbij helpen om een onderscheid te maken tussen loopbaankansen en ontwikkelkansen. Loopbaankansen hebben dan betrekking op de mate waarin het voor de schoolloopbaan van kinderen uitmaakt uit welk gezin ze komen; ontwikkelkansen hebben betrekking op de mate waarin het onderwijs alle leerlingen het onderwijs biedt dat hen in staat stelt zich naar eigen ambities en interesses te ontwikkelen. Een van de voorbeelden die Denessen geeft om het verschil tussen deze beide concepten te illustreren, betreft de inhoud van het onderwijs.

Voor de beste loopbaankansen is het belangrijk dat leerlingen die vaardigheden ontwikkelen die de beste kansen bieden op een hoog diploma. Er moet dan in het onderwijs vooral aandacht zijn voor vakken die daaraan bijdragen. Dat zijn met name de cognitieve vakken. Voor ontwikkelkansen is juist een breed curriculum van belang. Door leerlingen met verschillende onderwijsinhouden in aanraking te brengen, kunnen ze hun talenten ontdekken en hun interesses ontwikkelen. Vakken die vanuit de optiek van loopbaankansen als niet zo relevant worden bestempeld (bijvoorbeeld drama, burgerschap, creatieve vakken of sport en beweging), kunnen juist uiterst relevant zijn om de beste ontwikkelkansen te bieden.

[303974.pdf \(ru.nl\)](#)

Wat zijn onderwijsachterstanden?

Het is altijd handig om een stuk bij de hand te hebben dat kort en helder inzicht geeft in de thematiek van onderwijsachterstanden, bijv. voor nieuwe ambtenaren, schoolbestuurders of leerkrachten of om zelf nog even te spiegelen. Een bruikbaar voorbeeld is de onlangs bijgewerkte tekst van Guuske Ledoux, ex wetenschappelijk directeur van het Kohnstamm Instituut op Onderwijskennis.

[Wat zijn onderwijsachterstanden? | Onderwijskennis](#)

De voorschoolse educatie

De voorschoolse educatie in beeld

Het 'evening' onderzoek van Universiteit Utrecht en Sardes laat een duidelijke stijging zien van de proceskwaliteit van de voorschoolse educatie tussen 2020 en 2023, met een kleine dip in 2021 en een zeer sterke opwaartse trend vanaf 2022. Deze stijging is het sterkst voor educatieve proceskwaliteit. De stijging van de educatieve proceskwaliteit doet zich voor in alle drie de typen geobserveerde activiteiten (eten en drinken, spel, gerichte activiteit). Het gemiddelde kwaliteitsniveau in de laatste meting (2022/2023) kan als hoog worden gekwalificeerd. Ondanks de personeelstekorten in de sector lijkt het dus zeer goed te gaan met de proceskwaliteit van de VE. Wat betreft de urenuitbreiding zijn er verschillende varianten, maar de meest voorkomende variant is 16 uur verdeeld over 4 dagen van 4 uur gedurende 40 weken per jaar.

Gegevens uit ouderinterviews laten zien dat sinds 2020 het urengebruik gestaag is toegenomen, maar dat een deel van de doelgroepkinderen minder uren gebruikt dan waar ze recht op hebben. In de meeste gemeenten is de startleeftijd voor voorschoolse educatie 2 jaar; in ongeveer de helft van die gemeenten kunnen doelgroeppetters starten met 16 uur per week, in de andere helft met 8 uur per week (en 16 uur vanaf 2.5 jaar). In de overige gemeenten is de startleeftijd 2.5 jaar.

Verder blijkt dat de toegenomen inzet van de pbm'er een significant positief effect heeft gehad op de geobserveerde educatieve proceskwaliteit, maar niet op de geobserveerde emotionele proceskwaliteit. We zien vooral een positief effect op educatieve proceskwaliteit tijdens de (begeleide) spelmomenten.

De nieuwste gegevens laten zien dat de werkbeleving nog niet terug is op het niveau van vóór de coronacrisis. De gegevens over de hele onderzoeksperiode laten een sterke toename van de ervaren werkstress en een afname van de positieve werkbeleving en ervaren inclusie op de werkvloer zien. Deze negatieve ontwikkeling van de werkbeleving is het sterkst tussen 2020 en 2021/2022. De werkbeleving blijft stabiel na deze periode.

[Hoe staat het ervoor met de kwaliteit van VE? En wat is het effect van de beleidsveranderingen? EVENING zocht het uit | GOAB](#)

[Early Years blog | Wat is het effect van VVE?](#)

Evidence-based- en Europese indicatoren voor de kinderopvang

Ruben Fukkink m.m.v. Ilja Vos, Aymée Confurius, Selina Faber & Marisha Wijdenbosch deden in opdracht van het ministerie van Sozawe een kleinschalig onderzoek.

Een belangrijke conclusie is dat coaching van medewerkers, een kleinere groepsgrootte, de beroepskracht-kind ratio, een pedagogische benadering met aandacht voor passende instructie ('naturalistic instruction') en programma's voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen, plus versterking van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en de kinderen allemaal een positief effect hebben op de proceskwaliteit van de kinderopvang.

Coaching van medewerkers, algemene nascholing en nascholing gericht op bevordering van de taalvaardigheid en schoolrijpheid, en verschillende curriculummethodieken die zijn ontwikkeld voor de kinderopvang hebben een positief effect op de ontwikkeling van jonge kinderen in de voorschoolse periode. Echter het opleidingsniveau van medewerkers laat geen systematisch verband zien met de proceskwaliteit of de kinderlijke ontwikkeling. Een herijking van de Nederlandse kwaliteitseisen is volgens de onderzoekers vanuit dit wetenschappelijke en beleidsmatige perspectief niet nodig.

Onderwijs algemeen

Cognitieve leergroei in de bovenbouw

De kennisrotonde is inmiddels een succes. Uit de vele thema's die daar worden behandeld, kiezen we er af en toe een of twee uit. De vraag hoe je tot leergroei op cognitieve vakken kunt komen bij zwakke leerlingen is natuurlijk voor het gelijke kansen beleid erg belangrijk. Karin Hoogeveen gaat daar nader op in. Zij behandelt de thema's;

- tutoring; tutoring biedt één of enkele leerlingen kortdurende, gestructureerde en intensieve ondersteuning en begeleiding.
- pre-teaching; ongeveer 15-20 minuten voorafgaande aan een les, activeert kennis die leerlingen kunnen gebruiken bij de daarop volgende gezamenlijke instructie.
- remedial teaching, waarbij leerlingen zich reeds behandelde, maar nog niet verworven leerstof alsnog eigen kunnen maken.
- verlengde instructie, minimaal één uur extra per dag.

Ondersteuning die specifiek gericht is op de leergebieden waar de leerling achterloopt, sorteert veel effect.

[Welke factoren van extra ondersteuning zorgen voor leergroei op cognitieve vakken bij zwakke leerlingen in de bovenbouw van een basisschool? \(kennisrotonde.nl\)](#)

Effectief getalbegrip

Getalbegrip is het vermogen om de waarde van getallen en hun onderlinge relaties te begrijpen. Aafke Victoor en Eveline Schoevers gaan op dit fenomeen in.

Om getalbegrip van leerlingen in de bovenbouw van het basisonderwijs te bevorderen, is het effectief om bij het aanleren van iedere nieuwe rekeninhoud gebruik te maken van concreet materiaal. Voorbeelden van materialen zijn breukencirkels, rekenblokken met eenheden, tientallen en honderd- en duizendtallen, de analoge klok en gewichten. Ook tekeningen en modellen, zoals het taartje bij breuken, kunnen als een representatie van een materiële handeling worden beschouwd. Daarnaast is het als leerkracht effectief om leerlingen alle (denk)handelingen te laten verwoorden en hen te helpen om relaties te leggen tussen handelingsniveaus. Andere effectieve aanpakken om getalbegrip te bevorderen, zijn het benadrukken van aspecten van getalbegrip bij instructie en in de communicatie met leerlingen, instructie laten aansluiten bij de voorkennis van leerlingen, en onderwijsinhoud aanbieden in betekenisvolle situaties voor leerlingen.

[Effectief getalbegrip bovenbouw basisonderwijs bevorderen. \(kennisrotonde.nl\)](#)

Geef de leraar zijn vak terug

Inge de Wolf lanceerde op de website van Didactief een voor onderzoekers ongewoon scherpe aanval op de vele humbug in het onderwijs. 'Het is tijd dat leraren de regie nemen. Verzet je tegen idiote ideeën als bewegend leren en maak zelf mooie lessen' is de subtitel van haar blog.

Nog een aardig polemisch stukje eruit:

'Een eerste mogelijkheid is opstaan tegen onzinnige hypes van onkundige schoolleiders, bestuurders en politici. Weiger nog langer mee te werken aan aanpakken waarvan je weet dat ze je werk niet beter maken. Kom in verzet tegen idiote ideeën als bewegend leren, zelfontdekkend leren en

leerpleinen. En belangrijk: verzet je niet stilletjes in je eentje, maar samen met collega's op school. Vraag of ze kunnen aantonen dat het jullie werk echt beter maakt'.

In de sociale media kwamen er gemengde reacties op dit stuk. Vanuit de wetenschap vaak positief, vanuit het onderwijsveld deels ook afwerend. In ieder geval zeer de moeite waard om te lezen en complimenten voor haar durf.

[Didactief | Geef de leraar zijn vak terug \(didactiefonline.nl\)](#)

LEA / GOAB

Handreikingen van de goab ondersteuning

Hoewel er een aantal jaren geleden veel grotere bedragen beschikbaar waren om het werk in gemeenten aan gelijke kansen te ondersteunen, komen er ook nu nog zinvolle en kwalitatief goede bijdragen van de ondersteuners. De recente handreiking voor ouders is zeker aan te bevelen, is helder geschreven, goed onderbouwd en geeft veel goede tips en suggesties. Ze zal niet alle problemen op dit uiterst moeilijke terrein oplossen, maar werkt wel in de goede richting.

[handreiking-ouders-vve-goab.pdf](#)

Ook de handreiking 'voorschoolse educatie aanbieden in andere vormen van opvang, Kan dat?' voorziet ongetwijfeld in een behoefte. Hier worden een aantal varianten en alternatieven op een rij gezet met betrekking tot aanbod voor peuters die een risico lopen op taalachterstanden, maar geen gebruik maken van voorschoolse educatie. Het gaat dan om:

- de meest voorkomende vorm van ve, nl. ve die aangeboden wordt in kortdurende dagdelen peuteropvang. In deze groep zitten peuters met en zonder een ve-indicatie
- Ve in een dagopvanggroep
- Ve in halve groepen
- Een ve-peuter op meerdere locaties
- Ve-opvang met minder uren en/of dagdelen
- Spelinloop als toeleiding naar ve
- Voorbereidende ve vanaf 2 jaar
- Ve in de gastouderopvang
- Peuter-kleuter combinaties

Van al deze varianten worden de kansen en risico's besproken.

[Nieuwe handreiking Voorschoolse educatie aanbieden in andere vormen van opvang. Kan dat? | GOAB](#)

Hoe stakeholders via lokale educatieve agenda's gelijkheid in het onderwijs bevorderen

Een scriptie over de LEA kunnen we hier natuurlijk niet voorbij laten gaan. Onder de titel 'Maatschappelijk Samenspel' gaat Maud Mannaerts in op de rol van verschillende stakeholders in het bevorderen van onderwijsgelijkheid via lokale educatieve agenda's.

Enkele conclusies uit het onderzoek.

'De wijzen waarop verschillende stakeholders binnen lokale educatieve agenda's gezamenlijk gelijke kansen in het onderwijs aanpakken, blijkt heel verschillend. 'De' LEA bestaat niet. Elke gemeente

heeft haar eigen condities en daarmee ook een eigen aanpak voor zo'n complex maatschappelijk vraagstuk.

Gemeenten worden op verschillende manieren gefinancierd. Zo kunnen de G5-steden rekenen op subsidie, omdat ze een van de vijf grote zijn. En zo kunnen gemeenten in Groningen subsidies aanvragen ter compensatie van de aardbevingen. Daarnaast zijn scholen in hoge mate afhankelijk van de gemeente wat betreft huisvesting of de subsidies die ze krijgen voor elke leerling bij hen op school.

Als het gaat om hoe stakeholders binnen lokale educatieve agenda's gelijke kansen in het onderwijs aanpakken blijkt: er is een ongelijke aanpak voor het bevorderen van gelijke kansen. De variatie binnen maatschappelijke contexten in mensen, mandaten en motivaties, als mede beschikbare middelen, heeft invloed op alle verschillende niveaus (macro, meso, micro en sub-micro) binnen een ecosysteem.

Aan de hand van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat het begrip kansengelijkheid niet altijd duidelijk is gedefinieerd. Uit de literatuur blijkt dat termen zoals 'kansengelijkheid' en 'onderwijsachterstanden' door elkaar worden gebruikt. De geïnterviewde respondenten bevestigden dit door verschillende definities van kansengelijkheid te geven. Dit bevestigt conclusies uit eerder onderzoek dat het begrip kansengelijkheid niet langer eenduidig is. Voor stakeholders is het bovendien vaak onduidelijk wie er aan tafel zit en met welk mandaat. Een belangrijke aanbeveling is om hierover met elkaar in gesprek te gaan. De scriptie is beschikbaar via Vinci.

Varia

Hoe gaat het met de nieuwkomers in het onderwijs?

Het Kohnstamm Instituut deed onderzoek naar de leerloopbaan van nieuwkomers in het primair en voortgezet onderwijs. De ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid werd onderzocht bij nieuwkomers, migranten en in Nederland geboren leerlingen. Onder nieuwkomers worden in dit onderzoek verstaan leerlingen die recent vanuit nieuwkomersonderwijs doorstromen naar primair of voortgezet onderwijs of mbo, of leerlingen die buiten Nederland zijn geboren en die niet van begin af aan (later dan groep 3) primair onderwijs hebben gevolgd in Nederland. Migranten zijn hier leerlingen die buiten Nederland geboren zijn maar die niet als nieuwkomer zijn ingestroomd in regulier primair onderwijs of voortgezet onderwijs of mbo, maar in groep vier of eerder Nederlands onderwijs hebben gevolgd. Nederlandse leerlingen ten slotte zijn de leerlingen die in Nederland geboren zijn. Hun ouders kunnen wel buiten Nederland geboren zijn.

In het primair onderwijs zien we dat nieuwkomers beginnen met een lagere score op de toets voor grammatica en woordenschat in de Nederlandse taal, en migranten in mindere mate ook. De lagere score in woordenschat lopen beide groepen in, maar bij grammatica blijven de verschillen in stand. Over langere tijd gemeten zien we dat nieuwkomers beginnen met een lagere score op de toets voor begrijpend lezen en spelling, maar door snellere groei in begrijpend lezen na ongeveer vier jaar hetzelfde als hun klasgenoten scoren. Dit geldt niet voor spelling. Die lagere score blijft in de loop van de jaren hetzelfde. In rekenen hebben nieuwkomers en migranten geen lagere toets score en starten nieuwkomers zelfs met een kleine voorsprong en groeien even snel. In het voortgezet onderwijs zien we dat migranten en nieuwkomers een lagere toets score hebben in woordenschat maar die inlopen. Nieuwkomers groeien gemiddeld genomen tweemaal zo snel hierin vergeleken met de leerlingen die in Nederland zijn geboren. Op deze en andere punten zoals pesten, differentiëren etc. wordt in het onderzoek, dat diverse deelstudies omvat, uitvoerig ingegaan.

[1114-De-leerloopbaan-van-nieuwkomers-in-het-primair-en-voortgezet-onderwijs.pdf \(kohnstamminstituut.nl\)](#)

Monitor jeugdcriminaliteit 2023

De jeugdcriminaliteit in Nederland lijkt de laatste jaren stabiel, maar in vergelijking met vijf tot tien jaar geleden is ze veel lager. Dat blijkt uit voorlopige cijfers van het CBS en het WODC, verzameld in de Monitor jeugdcriminaliteit 2023. In deze monitor wordt gerapporteerd over het aantal jongeren en jongvolwassenen die in 2021 door een misdrijf in aanraking kwamen met Halt, het Openbaar Ministerie of de rechter, of verdacht werden van een misdrijf.

Er zijn wel schommelingen in de cijfers. Er is bijvoorbeeld een toename van het aantal verdachte meisjes. Daarbij gaat het vaak om vermogensdelicten zoals winkeldiefstal. Het aantal verdachten uit lage-inkomensgroepen is sterk gedaald. De gemiddelde leeftijd van ouders die met het Openbaar Ministerie of de rechter in aanraking kwamen, is iets omhoog gegaan. Op het niveau van gemeenten en regio's wijken de cijfers soms af van het landelijk gemiddelde. Zo telde Zwolle in 2021 meer jonge ouders. Ook in de provincie Zeeland steeg het aantal jonge ouders. In Zoetermeer nam het aantal verdachte minderjarigen toe.

[Geen toename van jeugdcriminaliteit | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)

Proefschrift over risicovol spel

Martin van Rooijen verdiepte zich in het risicovol spel. Hij stelt dat kinderen in hun spel belemmerd worden kunnen worden door overbescherming, regels, protocollen en meer. Een beter inzicht in de factoren die hierbij een rol spelen, kan bijdragen aan de kwaliteit van het (buiten) spelen van kinderen.

Risicovol spelen, of risky play, is een internationaal geaccepteerde term. Het gaat hier om 'spannende en opwindende vormen van spelen waar plezier en angst door elkaar heen lopen, die onzekerheid bieden en het risico op lichamelijk letsel met zich meebrengen. Er worden zes categorieën risicovol spel onderscheiden:

- spelen op hoogte
- spelen met snelheid
- ruig spel
- spelen met gereedschappen
- spelen in de buurt van water en vuur
- uit het zicht spelen

Het onderzoek laat zien dat professionals die met kinderen werken, onder grote druk staan bij het omgaan met mogelijk tegenstrijdige prioriteiten. Bovendien suggereren de bevindingen dat professionals mogelijk niet zozeer persoonlijke risicoaversie ervaren, maar dat zij zich geremd kunnen voelen door de inwerking van de verschillende beïnvloedende factoren. Hun opvattingen over en de benadering van risicovol spelen worden gevormd door de omgeving waarin zij werken. Meer aandacht voor de speelomgeving is vereist, en het is belangrijk kinderen serieus te nemen in hun risicovol spel. Begeleidende professionals hebben ondersteuning nodig bij het autonoom inschatten van risico's.

[Nivoz | Proefschrift Martin van Rooijen: 'Kinderen moeten serieus genomen worden in hun risicovol spel'](#)

["That We Get More Trust, We Just Want So Much More". Professional Attitudes and Children's Practices Enhancing Risky Play: Towards a Model of Influencing Factors \(uvh.nl\)](#)

Het is misschien opgevallen dat in dit plukboek nog geen buitenlandse publicaties zijn besproken. Dat maken we volgende keer weer goed. Maar toch nog één belangrijke uit Jama Pediatrics;

Een Australische cohortstudie van Mary Brushe en enkele collega's laat zien dat er een negatief verband is tussen schermtijd van kinderen van 12 tot 36 maanden oud en ontvangen taalstimuli door ouder-kind communicatie. Elke minuut meer schermtijd leidt tot minder taalstimulering. Interventies gericht op taalontwikkeling bij jonge kinderen zouden aandacht moeten besteden aan het managen van schermtijd, volgens de onderzoekers.

[Screen Time and Parent-Child Talk When Children Are Aged 12 to 36 Months | Media and Youth | JAMA Pediatrics | JAMA Network](#)

ⁱ Deze publicatie wordt samengesteld door drs. J. Kloprogge & drs. W. de Wit